

Luftförsvarets utveckling på lång sikt 3

av Claes Sundin †

Résumé

In this essay and two previous (3/2012, 4/2013) in this magazine we discuss some influences on the development of the Swedish Air Defence until the year 2040 and beyond. We underline the necessity of using long time planning methodology including paradigm shifts. Our focus is on air combat ability when long and medium range SAM units and stamina in a cooperative air defence is to be balanced. We discuss the synergy effects that occur when JAS 39 Gripen and a long range surface-to-air missile system. We are reflecting on aims and objects and also on C2I related matters. Finally we express some opinions on logistics when a great number of combat aircraft are deployed in just a few air force bases.

I DEN TREDJE av debattartiklar om luftförsvarets utveckling på lång sikt diskuteras några ytterligare faktorer och sammanhang som påverkar luftstridskrafternas stridseffekt och uthållighet mot och förbi år 2040. Genom att försöka se så långt fram i tiden som bortåt 30 år tvingas man inse att det med all säkerhet kommer att inträffa minst ett paradigmskifte under tidsperioden. Det borde göra oss mer ödmjuka i våra profetior om luftförsvarets utveckling. I det sammanhanget är en försvarsplanering som innebär en rätlinjig extrapolering av budgeten vart femte år inte att betrakta som seriös.

Kostnaderna för anskaffning, bemanning, drift, utveckling och avveckling av jaktflygplan och snart också luftvärn med lång räckvidd är och kommer att vara betydande. Det är emellertid priset för ett försvar med kapacitet att bekämpa sjömålsrobotar fälda på hög höjd och på mycket långa håll.¹ Med lång räckvidd kan också markrobotar i ballistisk bana liksom stora luftvärnsrobotar bekämpas.

Medvetenheten om att jakt och luftförsvarsluftvärn kompletterar varandra är betydande och ökar. En satsning på luftförsvaret skulle sannolikt medföra att framför allt markstridskrafternas andel av försvarets budget skulle minska ytterligare. Även en kort allmän värnplikt vore otänkbara. En slutsats av detta kan vara att kostnadsutvecklingen talar för att det svenska luftförsvaret bör fortsätta att samarbeta med andra nationella luftförsvaret och Nato/EU men det är inte heller gratis. Innan alltför många steg tas i den riktningen bör de synergieffekter som uppstår och kan tas tillvara utvärderas.

Här följer några funderingar, senast inspirerade av nyligen kallade ledamoten, general Sverre Diesens inträdesanförande² men också från erfarenheter av koncept som

- Sensor-to-shooter,
- Deep Strike,
- ROLF 2010,³
- Network Centric Warfare.⁴

Bild 1: Franska Aster 30 SAMP/T är ett exempel på luftförsvarsluftvärn som kan bekämpa alla aktuella typer av mål inklusive ballistiska robotar från marken eller från fartyg. Räckvidd: 3-120 km.⁵

Luftförsvarets mål, sammansättning och uppgifter

Statsmakternas mål för det militära försvaret är att

- värna befolkningens liv och hälsa,
- värna samhällets funktionalitet,
- värna vår förmåga att upprätthålla våra grundläggande värden som demokrati, rättssäkerhet och mänskliga fri- och rättigheter.

Luftförsvaret, till sin natur både offensivt och defensivt, bidrar till måluppfyllnaden i betydande grad. För luftförsvaret är det av stor betydelse att verksamheten leds ope-

rativt så att flygstridskrafterna kan agera och uppträda offensivt också i spanings- och attackrollerna. Luftförsvarsluftvärnet används för att gardera sårbara områden och höjdsikt. Det binder resurser i sekundära riktningar för motståndaren eftersom han inte säkert vet vad eller hur vi tänker. Även om angriparens luftherravälde bara kan bestridas för en kortare tid (timmar) över en del av operationsområdet kan det vara tillräckligt för att överraskande kunna slå ut några mål av operativ betydelse. Vilsledning och krigslist⁶ kan bidra till framgången.

Bild 2: JAS 39 Gripen är ett uppskattat stridsflygplan i ett drygt dussin länder men stridslastförmågan och aktionsradien är begränsad. Det kan innebära att en fyrgrupp JAS 39 måste sätas in för att nå samma effekt som angriparens ro- te. Elektroniska stridsmedel och motmedel torde tillkomma.

Förutsatt att luftförsvarets stridande delar utgörs av cirka hundra JAS med något olika modernitet samt ett tjugotal eldenheter luftförsvarsluftvärn.⁷ Luftförsvaret har kapacitet att bekämpa ballistiska missiler samt alla typer av stridsluftfarkoster,⁸ bemannade och inte. Kraftsamling av luftförsvaret ska kunna ske till södra eller norra Sverige. Det svenska luftförsvaret ska kunna förstärka Finlands luftförsvaret⁹ och av allt att döma omvänt.

Gotland och eventuellt också det demilitariserade Åland¹⁰ ska luftförsvaras i avsikt att öka möjligheterna att från fastlandet skydda Ö Svealand, främst Stockholmsområdet mot anfall från luften. Luftvärnet antas har utgått som truppslag i armén men kvarstår som en funktion vid mark-, sjö- och luftstridskrafterna.¹¹ Jämför pansarvärn (pv)!

I det gamla luftförsvaret under det kalla kriget var jaktinsatserna generellt prioriterade före insatser med luftvärn. Jaktstridsledningen stod i centrum. Stril 60¹² var ett i dubbel bemärkelse tekniktungt ledningssystem. Arméns luftvärn,¹³ dvs nästan alla luftvärnsheter på land, leddes med eldförbud, begränsat eldtillstånd och eldtillstånd. Fri eld innebar att eld fick öppnas utan förbehåll. Efter mobilisering var strids- och eldledare i regel värnpliktiga befäl med 15 eller 12 månaders grundutbildning. Beslut om bekämpning låg långt ner i den hierarkiska organisationen för att minska risken för att beslut om insats skulle komma försent.

Bild 3: Exempel på samhällsviktig infrastruktur. De flesta av broarna över Mälaren går genom Stockholm.

Vinsten med att utnyttja jakt och luftvärn tillsammans är ökad effekt. Det svenska luftförsvaret utvecklas vidare, mot na-

tionell integration och viss samordning med våra grannländer, varvid ställs höga krav på den nya informationstekniken. Med ett luftförsvaret vars stridande delar huvudsakligen består av jakt och en inte obetydlig mängd luftvärn med lång räckvidd ökar betydelsen av en framsynt underrättelsetjänst, ledning och logistik.

Nedan följer några kommentarer med bäring mot dessa tre rubriker.

Underrättelsetjänst

Luftlägesinformation är en gemensam angelägenhet för länderna runt Östersjön. På samma sätt som sjölägesinformationen sedan 2011. Intresset för informationen är civil trafikledning, flygräddning, polisiär övervakning, gränsövervakning och militär beredskap.

Ytövervakning och luftbevakning

Medlemmar av frivilliga försvarsorganisationer och hemvärnsförbanden liksom många bland allmänheten kan använda mobilen för att luftlägesrapportera företrädesvis kryssningsmissiler, attackflyg, drönare och helikoptrar. För ändamålet har en så kallad "Rapp-app" distribuerats för att formalisera rapporteringen och för att stödja rapportörerna. Även polisen har tagit fram en "Rappo". Avsikten med att engagera en icke obetydlig del av befolkningen skulle för central och regional ledning vara att snabbt lämna underlag så att riksledning och lokalt ansvariga kan komma till situationsmedvetande och vidare mot situationsförståelse. Avsikten är också att fler ska kunna känna delaktighet i en ny typ av folkförsvaret. Övervakningen av vårt lufttrum samordnas så att den samhällsgemensamma beredskapslägesbilden ges en rimlig chans till en snabb lägesförståelse bli i regeringskansliet, MSB¹⁴ och det militära

högkvarteret. En snabbare rapportering är ett måste vid förhöjd beredskap. Annars riskerar ledningen att tappa tempo och chanserna att ta initiativet går förlorade.

Som underlag för den operativa ledningen inhämtas underrättelser genom kompletterande flygspaning.

Bild 4: Jordrundningen är ett bekymmer för luftvärn med lång räckvidd på land och till havs. Flygande radar är ett sätt att se mål på lägsta höjd långt bort.

Ledning

För att vår operativa ledning vid väpnad konflikt ska kunna agera och inte bara reagera är det angeläget att vi tar initiativ från början. Kanske inte så många Oavsett om vi är framgångsrika eller inte kommer efterfrågan på JAS-uppdrag att vara större än tillgången. Då finns behov av luftförsvarsluftvärn Samhällsberedskapen anpassas.

Luftförvarsledningen optimerar insatserna inledningsvis så att befolkningen larmas och infrastrukturen skyddas. Militära depåer, marina baser och flygbaser ingår i begreppet ”samhällsviktig infrastruktur”

Ledningsplatser

Ledningsplatser bör vara splitterskyddade, små och rörliga och kunna Rörligheten utnyttjas för att komma fysiskt närmare verk-

samheten, även internationellt. Rörligheten är också en del i skyddskonceptet.¹⁵

De stora centralerna, som torde vara upptäckta, identifierade och lokaliserade lämnas.

Sök- och räddningstjänsten och polisen kan organisera motsvarande ledningsplatser.

Logistik

En stor utmaning kommer att vara att underhålla luftförsvarsförbanden med förnödenheter av olika slag. Tillgången på robotammunition och flygbränsle riskerar tidvis att vara knapp. Det gäller särskilt öar som Gotland.¹⁶ Om inte annat för att flygbaseras antal är så litet. Svårigheten blir att få tankbilarna att hitta rätt och komma fram i tid eller att få piloterna att tanka där det finns bränsle. Innebörden är densamma; förseningar och färre flyginsatser per dygn.

För luftförsvarsluftvärnet kommer det begränsade antalet robotar att vara ett bekymmer. På RBS 70-tiden kunde man låna från eldenheter någon mil bort som hade robotar kvar. Alla drygt 5000 robotar fördelades i början av vad som förmodades bli ett relativt långt krig. Av den långa räckvidden följer stora robotar, kanske med alternativa målsökare samt en exklusiv sort mot inkommande ballistiska markrobotar.

Organisationsbestämmande materiel omsätts i en takt som innebär att luftförsvarets totala effekt över tid inte varierar mer än nödvändigt

Öva, öva, öva, pröva

Chefen för luftstridskrafterna för befäl över luftförsvarsförbanden. Denna ansvarar för rekrytering, utbildning övning och luftförsvarsfunktionens utveckling. Luftförsvarsluftvärnet bör av kostnads- och tillgänglig-

hetsskäl¹⁷ förläggas till flygflottiljerna F7 Såtenäs, F17 Ronneby och F21 Luleå. För Gotland krävs sannolikt en särskild lösning.

Till sist

I den här debattartikeln och i de tidigare två görs antaganden, förs resonemang och redovisas tankar om hur JAS och luftförsvarsluftvärn kan användas så att synergieffekter uppstår eller efterfrågas. Det är som komplement till varandra där de gör störst nytta. Ett välövat luftförsvar ger en betydande indirekt stabilitet. Morgondagens luftförsvar har förmåga att bekämpa ballistiska markrobotar.

De tre debattartiklarna bygger på frågeställningar i högre grad än svar. Den utveckling som med all säkerhet kommer som en följd av Rysslands fortsatta upprustning innebär att det inte längre går att

rätlinjigt extrapolera försvarskostnaderna fem år i taget.

En inom Försvarsmakten samordnad besparingskampanj som engagerar all personal bör genomföras för att minska kostnaderna och begränsa behoven av ytterligare minskningar av numerären. Kampanjen genomförs också i avsikt att skapa ekonomiskt utrymme för modernisering av luftförsvaret som en del av befolkningsskyddet i områden med samhällsviktig infrastruktur.

Samarbetsprojekt mellan blåljusmyndigheterna och försvaret i avsikt att delge och motta luftlägesinformation är mycket viktigt och fortsätter.

Ingen sekretessbelagd information har medvetet använts i artiklarna.

Författaren var överste och ledamot av KKrVA.

Noter

1. Exempelvis markrobotförband med Iskander M grupperade i Kaliningrad oblast med räckvidder för att bekämpa mål som örlogsbasen och flygflottiljen i östra Blekinge. I ett större perspektiv har insats med bombflyg demonstrerats från hög höjd mot Natos urlastningshamnar på Atlantkusten.
2. *KKrVAHoT*, 4. häftet 2013.
3. Rörlig Operativ LedningsFunktion 2010. Ett forskningsprojekt vid FHS med medverkan av FMV och FOI. Forskningsansvarig var Professor Berndt Brehmer, LKKrVA.
4. Innebär t ex att ett ytstridsfartyg kan sända måldata till en rote JAS som inte ser målet men har robotar kvar
5. Osäker uppgift
6. S-400
7. Lika många som antalet eldenheter med rb 68 Bloodhound II och RBS 77 Hawk på 1970-talet.
8. Således inte alla typer av spaningsrobotar. En del är för små. Andra flyger för högt.
9. Finska flygvapnet förfogar över ett drygt 60-tal F-18 HORNET.
10. Demilitariseringen är ett resultat av Rysslands förlust i Krimkriget 1854 till 1856. Vid Parisfreden (1856) skapades Ålandsservitutet som garanterar att militära installationer inte får anläggas på Åland.
År 1914 gav signatärmakterna England och Frankrike det då allierade Ryssland tillstånd att befästa Åland. 1921 slöts Konventionen om icke-befästade och neutralisering av Ålandsöarna som innebar att Finland bekräftade det befästningsförbud som Ryssland deklarerade 1856. I ett nytt avtal mellan Finland och Sovjetunionen 1940 och vid och efter fredsfördraget i Paris 1947 och 1948, samt i ett avtal mellan Ryssland och Finland 1992 har Ålands demilitarisering bekräftats. [1]
Ålands demilitarisering innebär att militär inte får uppehålla sig på Åland och att landskapet inte får befästas.
11. Jfr pansarvärn (pv)
12. Stril=Stridsledning och luftbevakning
13. Som mest ca 550 eldenheter och 150 ”giraffer”
14. Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap
15. Jfr ROL/FHQ som är tänkt att stödja ÖB:s ledning på fältet
16. Redan i fred är gotlänningarna beroende av dagligvaruimport var tredje dag.
17. Det förmodas att det vid de tre flottiljerna finns plats för t ex tekniskt underhåll och att nödvändiga lokaler kan avdelas.